

Шендрик Ю.В.,

викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Серед слідчих (розшукових) дій, які проводяться в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень, особливе місце займає обшук. Відповідно до ст. 234 КПК України, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, пошук знаряддя вчинення кримінального правопорушення або майна, яке було отримане в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Проведення обшуку викликає чи не найбільшу кількість скарг на дії правоохоронців і це не дивно, оскільки під час обшуку відбувається проникнення до житла чи іншого володіння особи, що тягне за собою фактичне втручання у приватне життя особи, вилучення її майна та створює інші перешкоди для звичайної життєдіяльності особи.

Найчастіше скарги стосуються безпосередньо процедури проведення обшуку і пов'язані із участю у проведенні даної слідчої дії співробітників оперативних підрозділів; сумнівами в особі запрошених понять; недопущенням адвоката до місця проведення обшуку; вилученням майна, дозвіл на відшукання якого не надано ухвалою суду; порушенням поваги до людської гідності; пошкодженням майна внаслідок зламу вхідних дверей, пересування та розбирання меблів, відкриття сейфів; вказаний перелік можна продовжувати ще досить довго.

З початком повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну кримінальних правопорушень не стало менше, відповідно, необхідність у проведенні обшуків виникає постійно. Досить актуальним у сучасних умовах постає питання співвідношення між необхідністю дотримання прав людини при проведенні обшуку та необхідністю швидкого проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на пошук доказів вчинення кримінального правопорушення.

Аналізуючи зміни до КПК України щодо проведення обшуку, які відбулися впродовж дії воєнного стану, слід зазначити наступне.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 №2201-IX абз.3 п.1 ч.1 ст. 615 викладено у наступній редакції: «При

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису». [2]

Тобто, для прийняття рішення про проведення обшуку без залучення понятих, необхідна наявність відповідних підстав для застосування цієї норми. Як зазначає Тетерятник Г., абзац 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України становить виняток із загального права, який обумовлюється двома підставами:

– об'єктивна неможливість залучення понятих, тобто відсутність (поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію) внаслідок певних обставин, умов проведення процесуальної дії можливості залучити зазначених суб'єктів;

– потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих (така небезпека логічно пов'язана із обстановкою та обставинами за яких проводиться відповідна процесуальна дія, оцінка яких вказує на реальну можливість впливу, виникнення певних умов, факторів, які можуть ставити під загрозу життя чи здоров'я понятих). [3]

На нашу думку, зазначені зміни є доцільними і позитивним чином впливають на розслідування кримінальних правопорушень, оскільки в теперішній час чи не кожен обшук несе потенційну небезпеку для тих, хто його проводить. Однак, необхідно зауважити, що з урахуванням існуючої загрози енергетичної кризи, питання щодо здійснення безперервного відеозапису також потребує подальшого уточнення, оскільки можуть виникнути такі обставини, за яких здійснити такий відеозапис буде об'єктивно неможливо.

Також слід зазначити, що Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 №2462-IX, внесено зміни до абз.5 ч.1 ст. 615 КПК України, відповідно до яких за відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених зокрема статтями 233-235 КПК України, такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. [4]

Вказане положення надає можливість слідчому, прокурору, при отриманні відповідної інформації про місцезнаходження доказів або розшукуваних осіб, вчасно вжити заходів щодо вилучення та збереження доказів у кримінальному провадженні, або затримання осіб, які перебувають у розшуку. В цілому, на нашу думку, зазначені зміни є доцільними в умовах

воєнного стану та позитивним чином впливають на ефективність досудового розслідування. При цьому слід зазначити як обов'язкову умову при прийнятті керівником органу прокуратури відповідного рішення наявність обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді.

Разом з тим, є декілька проблемних питань, які потребують подальшого врегулювання та внесення змін до КПК України.

Так, дотепер проблемним питанням є підстави участі працівників оперативних підрозділів у проведенні обшуку. Відповідно до ч.1 ст. 236 КПК України, ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. [1]

Звичайно ми розуміємо, що слідчий або прокурор досить рідко проводить обшук самостійно, і це пов'язано не тільки із складністю зазначеної слідчої (розшукової) дії, а навіть з міркувань безпеки. Однак, відсутність у КПК України прямого закріплення підстав участі у проведенні обшуку оперативних підрозділів породжує численні скарги.

Також потребує уточнення положення КПК України щодо подальшого руху речей і документів, вилучених в ході обшуку. Якщо питання щодо речей і документів, не зазначених в ухвалі суду про проведення обшуку, фактично вирішено - згідно ч. 7 ст. 236 КПК України, вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. [1] Таким чином, рішення щодо цих речей і документів приймається відповідно до вимог гл. 16 КПК України.

Разом з цим, проблемні питання, як не дивно, виникають саме щодо речей і документів, дозвіл на відшукання яких надано ухвалою про дозвіл на проведення обшуку. Чи потрібно обов'язково накладати арешт на це майно, якщо воно, наприклад, є речовим доказом у кримінальному провадженні – це питання викликає численні дискусії як серед науковців, так і серед практичних працівників, навіть є випадки, коли слідчі судді одного і того ж суду можуть додержуватися різної думки з цього приводу. Тому, на наш погляд, це питання потрібно вирішити шляхом внесення відповідних змін до ст.ст. 170, 236 КПК України, з метою чіткого визначення статусу такого майна (тобто, чи є воно тимчасово вилученим майном, чи ні) та дій, які із ним необхідно вчинити.

Таким чином, незважаючи на внесені до КПК України зміни щодо підстав та порядку проведення обшуку в умовах воєнного стану, існуючі проблемні питання потребують подальшого вирішення, з метою ефективного використання під час здійснення досудового розслідування такої слідчої (розшукової) дії як обшук та недопущення визнання отриманих під час її проведення доказів недопустимими.

